

Óvodás gyermekek nemi sztereotípiáinak vizsgálata a pedagógus nemével összefüggésben

Kalcsó Réka – F. Lassú Zsuzsa

ELTE Pedagógiai és Pszichológiai Kar, ELTE Tanító- és Óvóképző Kar

Kutatásunkban óvodáskorú gyermekek nemi sztereotípiáit vizsgáltuk, miként vélekednek lányokról és fiúkról, az óvodapedagógusaikról, illetve milyen elképzeléseik vannak a nemi szerepek tartalmáról, és ez mutat-e valamilyen összefüggést azzal, hogy találkoznak-e férfi óvodapedagógussal. A kutatásban 83, 4–7 év közötti gyermek vett részt, közülük 48-an jártak nemileg vegyes vezetésű csoportba. Eredményeink szerint a férfiak jelenléte az óvodai csoportban pozitív hatású lehet a lányokról és nőkről alkotott vélekedésekre, azonban ellentmondásos adatokat kaptunk a fiúk megítélésével összefüggésben. Jelen kutatás nem tudta igazolni a férfiak pozitív hatását az óvodában a nemi sztereotípiák csökkentésében, ugyanakkor felveti az ez irányú kutatások és átfogó oktatási genderstratégia kialakításának szükségességét.

Kulcsszavak: férfi pedagógusok, kora-gyermekkori nevelés, nemi szerepek, nemi sztereotípiák, genderstratégia

A nemi sztereotípiák és a nemi szerepelvárások rendszere többé-kevésbé minden emberi közösség jellemzője. Ezen sztereotípiák és elvárt szerepviselkedések korlátozzák az egyén cselekvési, választási, önkifejezési szabadságát, hozzájárulnak az előítélet kultúrájához, amely szavainkon és cselekvéseinken keresztül áthatja a családokat, közösségeket és a még a legfiatalabb gyermekekhez is eljut (*Derman-Sparks, 2001*). A korán megtapasztalt sztereotip nemi viselkedés azután befolyásolja a gyermekek attitűdjét és hiedelmeit saját fejlődési és kapcsolati lehetőségeikkel kapcsolatban, ezáltal a teljesítményelvárásait és karrierelképzeléseit, a hozzáférést az oktatási esélyegyenlőséghez, ezáltal a tényleges teljesítményét, s mindezekon keresztül a fizikai és pszichés jóllét állapotát (*Hendrix és Wei, 2009*). A kora-gyermekkori nevelés pedagógusai fontos szereplők lehetnek a nemi sztereotípiák hatásának csökkentésében, az intézményes nevelésben esetenként megjelenő szexizmus és nemi megkülönböztetés megszüntetésében (*Zaman, 2007*). Magyarországon azonban ez a kérdés újra és újra fel kell vetődjön, és mintha mindig a legkisebb gyerekcipőből kellene indulnunk. Mivel nem vizsgálhatunk speciális nemi esélyegyenlőségi programokat a koragyermekkor területén (mert azok hiányoznak), így jelen tanulmányban csak egyetlen fontos tényező hatását tudjuk vizsgálni, a pedagógus nemét, amelyet számos kutatásban a nemi sztereotípiákat befolyásoló tényezőnek találtak (*Sumsion, 2005; Farquhar és mtsai, 2006*).

Nemi kategorizáció, szerepek és sztereotípiák

A gyermekek már igen korán rendelkeznek valamilyen ismerettel a nemekkel kapcsolatban. Két- és hároméves kor között a nemekhez kötött címkékre támaszkodnak, és attól kezdve, hogy elkezdenek beszélni, már használnak elkülönítő kifejezéseket a nemekkel kapcsolatban (*Brannon, 2005*). Háromévesen képesek arra, hogy saját magukról is megállapítsák, melyik nemhez tartoznak és ezt ki is fejezhetik például ruhaválasztás vagy játékpreferencia útján. A nemek állandóságának vizsgálatakor gyakran kérnek fel mindkét nemből és életkorból gyerekeket különböző csoportok (nő, férfi, kislány, kisfiú)

képeinek szétválogatására. Háromévesen már ügyesen szétválasztják a különböző kategóriákat, de ezt külső jegyek, mint például frizura vagy öltözék alapján teszik. Ekkor még több rokon vonást fedeznek fel az ellenkező nemű kortársaik között, mint az azonos nemű felnőttek és önmaguk között. A nem állandósága hat éves kor körül jelenik meg (Ranschburg, 2014).

A másik és a saját nemről alkotott kép 5–6 éves kor után fokozatosan differenciálódik és a 9–10 életévig erősödnek, majd utána oldódnak a sztereotípiák (O'Keefe és Hyde, 1983). Nagyóvodások és kisiskolások egymásról alkotott nézetei erősen tükrözik az adott társadalom nemi sztereotípiát (F. Lassú, 2015), azonban a társadalomban bekövetkező nemiszerep-változások a gyermekek sztereotípiáira is hatással vannak.

H. Sas Judit (1984) híres kutatásában ötéves gyermekek nemi sztereotípiáit vizsgálta. Eredményei szerint a nyolcvanas évek óvodásai nagymértékben sztereotip módon tulajdonították az egyes jellemvonásokat és használati tárgyakat az egyes nemeket képviselő babáknak: a fiúkat egyértelműen erősnek, bátornak, kezdeményezőnek, míg a lányokat szépnek, kedvesnek, szófogadónak tartották. Csaba Réka (2009) több mint húsz év elteltével ismételte meg H. Sas vizsgálatát és eredményei szerint a gyerekek nemi szerepfelfogása lazult, sztereotípiái oldódtak, a két nemről alkotott képük sokkal árnyaltabb, mint az 1983-as vizsgálatban.

A szerepfogalom értelmezésének alapja, hogy az emberi viselkedés tartalmaz rendszert és szabályszerűséget. Ezek nélkül a társadalmi együttélés működésképtelenné válna (Buda, 1997). Ennek alapján szerep alatt egy interakciós fogalmat értünk, mely azoknak a szabályoknak és előírásoknak a halmaza, amelyeket egy adott társadalom által elismert és minősített helyzetben, illetve pozícióban lévő egyén alkalmaz más emberekkel való kapcsolata során. Nemi szerepek alatt az emberek nemével párhuzamba állítható tulajdonságokra és az ahhoz társított viselkedésekhez kötött társadalmi elvárásokra, normatívákra gondolunk, melyek alakítják szociális attitűdjeinket, interakcióinkat.

Hagyományosan a családban betöltött, elsősorban a gyermekvállaláshoz kapcsolódó szerepek alakítják a két nem tradicionális nemi szerepeit, így a családról való fizikai és érzelmi gondoskodás a női szerep része, s ennek nyomán a nőkhöz rendelt tulajdonságok (empátia, önfeláldozás, érzelmi irányultság) is ezt segítik. Ezzel szemben a férfiakhoz rendelt tulajdonságok köre, az agresszivitás, versengés, fizikai erő, függetlenség, a férfi családfenntartó, külvilágban betöltött szerepének része (Eagly és Steffen, 1984). Ez a munkamegosztás némileg változott, és megfigyelhető, hogy a női szerepek karakteresebb változásokon estek át, mint a férfi szerepek. Az utóbbi időben azonban a férfi szerepek kapcsán is változásokat figyelhetünk meg, egyfajta alternatívabb szerep felé történt elmozdulás (Ádám és Rosta, 2010). Ennek a változásnak a része a modern férfi és apaszerep megjelenése, amely egyre inkább újra a jelenlévő, gondoskodó, szerető „családban apa” irányába tolódik el a távollévő, kenyérkereső, domináns, de elérhetetlen „családért apa” irányából (Lorentzen, 2012). Magyarországi kutatások is megerősítik, hogy egyre több apa érzi feladatának a gyermekgondozást és gyermeknevelést, noha még mindig elsősorban az anyagi biztonság megteremtését látják elsődleges feladatuknak (Benedek és Dörner, 2015). A gondoskodó szerep az óvodapedagógus szerepnek is fontos része, így a szerepváltozás a pedagógusok nemi megoszlására is hatással lehet.

Férfiak az intézményes nevelésben

Már az ezredforduló előtt jelentkező problémának számított a pedagógus pálya elnőiesedése, noha azt eleinte csak a tanári pálya kapcsán találták vizsgálandó kérdésnek (Buda, 1996). Az óvodapedagógus pálya (és a bölcsődei csecsemő- és

kisgyermeknevelés kifejezetten) női felségterületnek számított, noha a kezdetben csak férfiak által betöltött kiseddóvó pályán is fokozatosan indult meg a mai napig is jellemző elnőiesedés, mellyel összefüggött a pálya társadalmi presztízsének és anyagi megbecsültségének romlása, illetve a társadalom által képviselt szerepelvárások megváltozása. Ezek az elvárások kultúránként eltéréseket mutathatnak, de a modern társadalmakról általánosságban elmondható, hogy a gyermeknevelést olyan tulajdonságokkal társítják, melyeket a nemek közül a nőkhöz kötnek, mint például gondoskodás, érzelmesség, empátia stb. (Járai, 2015). Ez a szerepfelfogás kezd változni, elsősorban néhány fejlett nyugati (Kanada, Ausztrália, Új-Zéland) és északi országban (Svédország¹, Finnország, Norvégia, Dánia) bevezetett tudatos nemi esélyegyenlőségi programok hatására. Magyarországon azonban minél kisebb gyermekek nevelésével foglalkozó pedagógusról van szó, annál valószínűbb (a bölcsődei kisgyermeknevelők esetében 100%), hogy nő tölti be a pozíciót.

A pedagógus pálya elnőiesedésének problémáját különböző nézőpontokból lehet vizsgálni. *Buda Béla* szerint a nőies környezet azt jelenti, hogy a fiúk nem találkoznak elegendő férfi mintával, illetve a lányok azonosulása is nehezítetté válik, hiszen egy nőies környezetben ellentét nélkül pontosan azt nem tudják megfigyelni, hogy a női szerep hogyan épül fel a férfihoz képest. Ez kiemelten fontossá válhat azokban az esetekben, amikor a családi szerepminták hiányosak. Bizonyos felfogások ebből kiindulva azt mondják, hogy az elnőiesedés következtében az oktatási intézmények veszítenek hagyományos szocializációs funkciójukból (*Buda, 1996*). A férfiak koragyermekkorai nevelésben betöltött szerepére vonatkozó nemzetközi vélemények számos pontban támasztják alá a *Buda Béla* által korábban leírtakat. *MacNaughton* és *Newman* (2001) szerint a férfi nevelők bevezethetik a fiúkat a férfiaságba, és segíthetik őket, ha hiányzik a pozitív férfi modell az életükből. A megfigyelések alapján a női nevelők sokszor a lányokat favorizálják, és a lányos jellemvonásokat erősítik a fiúkban is. A férfi pedagógusok, a nőktől eltérően tovább hagyják a fiúkat „vadulni”, míg a nők a szabályszegést azonnal agresszióknak minősítik, és megakadályozzák, így a férfiasághoz negatív értékítéletet társítanak a gyermekekben (*Peeters, 2007*).

Mások éppen azt hangsúlyozzák, hogy csak a férfi nevelők segíthetik a fiúkat leküzdeni a férfiasággal kapcsolatos sztereotípiákat, hiszen modellt nyújthatnak az érzékeny, gondoskodó, szeretetteljes férfiaságról. Ez a megközelítés éppen a hagyományos férfi szerep megerősítésének veszélyét látja az „erős, határozott óvóbácsik” által nyújtott szerepmodellben (*Sumsion, 2005*). Azonban a magasan képzett férfi pedagógusok, érvel *Sumsion* (2005) egyaránt képesek a fiúkat és a lányokat segíteni egy pozitív férfiaságkép kialakításában. *Farquhar* (2012) a férfiak kisgyermek-nevelői pályára való bevonásáról készített kutatása szerint a megkérdezett szakemberek nagy része azt gondolja, hogy a férfiak jelenléte jót tenne a gyermekek fejlődésének minden területen, de a szocializációt kiemelten támogatná, növelné a szakma megbecsültségét a társszakmák képviselői és a szülők szemében, és nem utolsósorban növelné az apák és nagypapák bevonhatóságát a gyermeknevelésbe. Saját, iskolakezdő gyermeket nevelő szülők körében végzett kutatásunk is megerősíti a férfiak pedagógus pályán való számaránya növelésének szükségességét (*F. Lassú és Podráczky, 2009*).

Járai Krisztina (2015) kutatásában óvodás korú gyermekeket vizsgált interjúval, metaforakutatással és rajzvizsgálattal, hogy feltárja a pedagógus nemével összefüggésben megjelenő kapcsolati változókat. Eredményei szerint, noha a gyermekek férfi

¹ Az ún. svéd modellről a folyóirat jelen száma közöl összefoglaló tanulmányt (a szerk.)

és női pedagógusaikat egyaránt kedvesnek, gyermekszeretőnek látják, azonban nagy részük különbségeket is megfogalmazott velük kapcsolatban: óvónőiket elsősorban kedves, gondoskodó attitűdjük miatt, míg óvóbácsijukat a velük végezhető tevékenységek miatt kedvelték. A rajzelemzés kimutatta, hogy fiúk és lányok más-más tevékenységet végeznek szívesnek pedagógusaikkal azok nemének függvényében, és azok a fiúk, akiknek nincs óvóbácsija, leginkább éppen a közösen végezhető „fiús” tevékenységek (focizás, legózás) miatt szeretnék, ha lenne.

Összefoglalóan azt mondhatjuk, hogy az utóbbi időben megnőtt a kutatói érdeklődés a férfi pedagógusok szükségessége, sajátosságaik és nevelői pozitívumaik vizsgálata iránt. Ugyanakkor még nagyon kevés hazai és nemzetközi vizsgálat ismert, amely közvetlenül magukat a gyermekeket célozza a férfi pedagógus nemi sztereotípiákra és szerepekre gyakorolt hatásának kutatásában. Jelen kutatásunk ebbe a kutatói vonalba illeszkedik.

A kutatás célja, kérdései

Kutatásunk során óvodás gyermekek nemi szerepekkel kapcsolatos nézeteit vizsgáltuk. Azt igyekeztünk kideríteni, miként vélekednek a gyermekek saját nemükről, illetve az ellenkező nemről és az óvodapedagógusaikról, illetve milyen elképzeléseik vannak a nemi szerepek tartalmáról, és ez mutat-e valamilyen összefüggést azzal, hogy találkoznak-e férfi óvodapedagógussal. Vizsgáltunkat úgy terveztük, hogy eredményei részben összevethetők legyenek *H. Sas Judit* (1984) és *Csaba Réka* (2009) korábbi kutatási eredményeivel, ez által tetten érve a további változásokat a társadalmi nemi szerepekben.

Módszerek

A gyermekek körében alkalmazott módszer a kikérdezés és a kísérlet volt. A vizsgálatot a tanulmány első szerzője személyesen végezte, szülői informált beleegyezés birtokában. A vizsgálat a gyermekek többsége esetén kétszemélyes helyzetben, külön teremben zajlott, kivéve egy intézmény esetében, ahol a csoporton belül történt az elkülönülés.

A nemi sztereotípiák vizsgálata kikérdezéssel és egy egyszerű kísérleti módszerrel történt. Elsőként *H. Sas* (1984) és *Csaba* (2009) módszerét adaptálva azt vizsgáltuk, hogy a gyermekek milyen tulajdonságokkal jellemzik a csoportjukba járó fiúkat és lányokat, valamint az óvodapedagógusokat. A korábbiakhoz képest annyit változtattunk, hogy nem egy előre kidolgozott tulajdonságlistát használtunk, hanem arra kértük a gyerekeket, hogy meséljék el, „milyenek” a fiúk és a lányok, illetve az óvodapedagógusok – legalább három tulajdonság odaítélését kértük, de volt, aki többet is mondott. Ez a változat nagyobb szabadságot ad a gyermekeknek a jellemzésre, nem megkötve a válaszokat a kutató fejében lévő előfeltevések által.

A kísérleti feladat során két saját készítésű papírbábót használtunk, egy férfi és egy női figurát, akik az az óvónénit és az óvóbácsit, illetve ahol nem volt óvóbácsi, ott az óvodában dolgozó egyéb férfit jelképezték. Az instrukció alapján, az eredeti kutatáshoz hasonlóan, különböző eszközöket kellett szétosztani a két báb között. A felhasznált eszközök csak részben voltak azonosak a korábbi két kutatás eszközeivel, mivel igyekeztünk olyanokat kiválasztani, amelyekkel már találkozhattak óvodai környezetben. Így a következő eszközöket kellett egyik vagy másik babának neki ajándékozni: laptop, könyv, csavarhúzó, hajcsat, fésű, kisautó, mobiltelefon, fakanál, virág, seprű és baba.

1. kép: A kutatásban használt eszközök

A minta

A kutatásban négy budapesti óvoda öt óvodai csoportja, összesen 83, 4–7 év közötti gyermek vett részt, 58% lány és 42% fiú. Az öt csoportból háromban tevékenykedett óvóbácsi is. A gyermekek közül 48 fő járt olyan csoportba, ahol óvóbácsi is dolgozik és 35 fő, akik kizárólag óvónőkkel találkoznak. A négy intézményből három önkormányzati fenntartású, míg a negyedik egy magánintézmény volt. Az óvodai csoportok kiválasztásában a férfi óvodapedagógus jelenléte volt az elsődleges szempont, a többi csoport kiválasztásában a kényelmi mintavételt használtuk. A pedagógus és a gyermek nemén kívül más demográfiai jellemzőt nem vontunk be a kutatásba.

Az eredmények bemutatása

Az óvodapedagógusok jellemzése

Kutatásunkban arra kerestük a választ, hogy melyek azok a tulajdonságok, amelyekkel leírják óvodapedagógusaikat a gyerekek és ezek mutatnak-e különbséget attól függően, hogy férfi óvodapedagógussal is találkoznak-e az óvodában. Elsőként azoknak a csoportoknak az eredményeit ismertetjük, *ahol dolgozik óvóbácsi* is. A 3 ilyen csoportban 48 gyermek vett részt ebben a feladatban. Az *1. táblázatban* összesített adatokból látható, hogy az óvóbácsik jellemzői némileg szórtabbak voltak, mind a lányok, mind a fiúk leírásaiban. Az óvóbácsik jellemzésére 14, az óvónénik leírására 11 jelzőt használtak a lányok, míg a fiúknál 13/10 ugyanezen adatpár.

Óvóbácsi			Óvónéni		
	lány (26 fő)	fiú (22 fő)		lány (26 fő)	fiú (22 fő)
kedves	57%	36%	kedves	88%	59%
jó	26%	45%	okos	54%	23%
erős	42%	59%	aranyos	42%	73%
vicces	31%	45%	szép	27%	45%
szigorú	27%	36%	szigorú	23%	41%
hangos	35%	41%	vicces	38%	5%
aranyos	15%	5%	jó	4%	14%
mosolygós	19%	9%	rossz	4%	9%
okos	15%	18%	ügyes	4%	-
mókás	8%	14%	vidám	4%	-
rendes	4%	5%	gyönyörű	-	5%
türelmes	-	5%	mérges	4%	-
magas	-	5%	komoly	-	5%
szép	4%	-			
népszerű	4%	-			
mérges	4%	-			

1. táblázat: Az óvóbácsit és az óvónénit jellemző tulajdonságok a nemileg heterogén vezetési csoportokban

Ezekben a csoportokban az *óvónénire* a következő négy tulajdonság volt a lányok szerint a legjellemzőbb: kedves, okos, aranyos, vicces. A fiúk leggyakrabban az alábbi jelzőkkel jellemezték óvónénijeiket: aranyos, kedves, szép és szigorú. Az óvónénik leírásában leggyakrabban használt jelzők statisztikailag szignifikáns módon eltértek a fiúk és lányok jellemzésében ($p < 0,01$). Érdekes adat, hogy amíg a lányok a fiúktól nagyobb arányban látják óvónénijüket okosnak (54%–23%), addig a fiúk a lányoknál gyakrabban említették a szép (sőt gyönyörű!) jelzőt a női pedagógus leírásában (50%–27%). Általánosságban sokkal több pozitív jellemzést kaptak az óvónénik, mint negatívát, azonban a fiúk a lányoknál gyakrabban említettek negatívakat (pl. szigorú, rossz).

Ahogy említettük, az *óvóbácsik* esetében mind a lányok, mind a fiúk több tulajdonságot használtak. A lányok által odaítélt 14 tulajdonságból az első 4 leggyakoribb a kedves, erős, hangos és vicces. A fiúk első 4 leggyakoribb jelzője az erős, jó, vicces és hangos voltak. A leggyakrabban használt jelzők statisztikailag szignifikáns módon eltértek a fiúk és lányok jellemzésében ($p < 0,01$). A „jó” jelző sokkal több fiúnál, mint lánynál jelent meg, mind az óvóbácsik mind női kollégáik jellemzésére. Ebben az életkorban a nyelvhasználat fejletlensége, főleg a nyelvileg lassabban fejlődő fiúknál ezt indokolja, különösen az érzelmi viszonyulást leíró szavaknál. A fiúk szigorúbbnak ítélték az óvóbácsikat, mint a lányok – csakúgy, mint az óvónéniket. Az erő, mint fizikai tulajdonság mindkét nemű gyermekek által adott jellemzésekben megjelenik, csakúgy, mint a hangosság, melyek csak a férfi pedagógusokra jellemző tulajdonságok.

Azokban a csoportokban, ahol csak óvónéni dolgozik, a csoportot vezető két óvónő közül a gyermekek szabadon választhattak, hogy melyiket jellemzik. Feltételezésünk szerint azt jellemezték, aki felé erősebb érzelmekkel viszonyulnak. A kapott eredményeket a 2. táblázat tartalmazza. Amint az látható, itt jóval kevesebb tulajdonság gyűlt össze, amit a csoportok létszáma is indokol, hiszen mindössze 33 gyermek vett részt ebben a feladatban a csak óvónők által vezetett két csoportból. Az óvónéniket leginkább jellemző

tulajdonságok a kedves, jó és az aranyos voltak – fiúknál és lányoknál egyaránt. A fiúk azonban ezekben a csoportokban is gyakrabban említik az óvónéni szigorúságát, mint a lányok (46%–9%), s hasonlóképpen a szépséget (15%–8%).

Óvónéni		
	lány 22 fő	fiú 13 fő
kedves	73%	77%
jó	59%	54%
aranyos	50%	62%
szigorú	9%	46%
szép	8%	15%
okos	5%	8%
jókedvű	9%	-
agresszív	5%	-
önzetlen	5%	-

2. táblázat: Az óvónéni leíró tulajdonságok azokban a csoportokban, ahol csak nők dolgoznak

Az óvodapedagógusról készült leírások megvitatása

A heterogén vezetésű csoportokban dolgozó óvodapedagógusok közül a férfiak elsősorban erősek, majd „jók”, viccesek és kedvesek voltak a gyermekek jellemzéseiben. A fizikai erő jelenléte az óvodai közegben elsősorban a fiúk számára bírt jelentőséggel, a lányoknál sokkal nagyobb arányban említették az óvóbácsik ezen tulajdonságát. Hasonlóképpen kiugró tulajdonságnak mutatkozott a hangerő is, itt a fiúk említették némileg gyakrabban ezt a jelzőt. A lányok a férfi óvodapedagógus kedvességét emelték ki elsőként, ezt követték az erő, hangerő és viccesség. Mindezek nagyban lefedik a pozitív férfi és az apa szerep tartalmát, azonban az éppen intenzíven fejlődő nemi azonosulásnak megfelelő hangsúlyokkal. A kisfiúk sokkal inkább az erős, „jó” apafigurát láthatják meg a férfi óvodapedagógusban, míg a kislányok ezek elé a kedvességet helyezik. Bontakozó nemi identitásuk fejlődésében ezáltal mindkét nem megtalálhatja azokat a visszajelzéseket, magatartásmintákat, amelyekre neki szüksége van. Ezt a pozitív hatást emelik ki azok a kutatások is, melyek a koragyermekkorai nevelésben részt vevő férfiak hatását vizsgálják (Sumsion, 2005).

Összevetve a némileg heterogén és homogén csoportokba járó gyermekek óvodapedagógusokról készült leírásait azt láthatjuk, hogy a némileg heterogén csoportokban az óvónők jellemzése változatosabbnak tűnik. Bár mindkét csoporttípusban a kedves és aranyos jelzők voltak a leggyakoribbak, azonban a heterogén vezetésű csoportokban dolgozó óvónőket a gyermekek gyakrabban látták viccesnek és okosnak, mint a homogén vezetésű csoportokban dolgozókat. Kutatásunkban nem vizsgáltuk, azonban a nemzetközi szakirodalom hangsúlyozza a némileg heterogén munkakörnyezet előnyeit a koragyermekkorai nevelésben (Lyons, Quinn és Sumsion, 2003; Farquhar, 2012). A változatosabb munkahelyi kapcsolatok, nézőpontok, tudás és attitűd a kollégák fejlődését elősegítő tényezők, melyek a hagyományos, elvárt nemi szerepeiktől eltérő tulajdonságok előtérbe kerülését is támogathatják.

A fiúk óvodapedagógusaikról alkotott képe elemzésekor mindkét csoporttípusnál kimutatható a szigorú jelző gyakoribb megjelenése, függetlenül a pedagógus nemétől. Ennek valószínű oka a fiúkkal kapcsolatos gyakoribb fegyelmezés jelenléte a nevelésben. Kutatások sora bizonyítja, hogy a fiúkkal sokkal több fegyelmezési problémája

van a pedagógusoknak, a viselkedésüket sokkal többször minősítik „rossznak” (Dobbs, Arnold és Doctoroff, 2004). Ezért a fiúk gyakori tapasztalata, hogy velük szemben a pedagógusok szabályozó, korrigáló módon lépnek fel, s emiatt őket szigorúbbnak érzik, mint a lányok, akikkel sokkal kevesebb magatartási probléma van.

A fiúk és lányok óvodapedagógusaikról alkotott jellemzése inkább eltért a heterogén vezetésű csoportokban, bár a létszám különbözősége miatt az eltérések egy részét nem lehetett statisztikailag igazolni. Az óvodapedagógus neme az egyik legkiugróbb kategória, s így ezáltal az ebben megtapasztalt heterogenitás a jellemzők szóródására is hatással lehet. Változatosabb környezetben a gyermekek is jobban észlelik a sokszínűséget, legyen ennek bármilyen oka. A női közegben feltűnő egyetlen férfi az észlelés szintjén változtatja meg a társas mezőt, erre mindenki reagál, így a gyermekek is önmaguk és mások megítélésében új dimenziókat alkalmazhatnak.

A gyermekek egymásról alkotott jellemzései

Az óvodapedagógus jellemzésén kívül megkértük a gyerekeket, hogy meséljenek a csoportjukba járó kisfiúkról és kislányokról is. Itt is legalább három tulajdonságot kérünk tőlük megnevezni. Először a fiúk vélekedéseit mutatjuk be a heterogén és homogén vezetésű csoportokban (3. táblázat).

A lányokat leginkább leíró jelzők mindkét csoporttípusban a kedves, aranyos és szép voltak. Az óvónénik jellemzésére használt okos jelző a lányok leírására is csak a heterogén vezetésű csoportokban jelent meg – az itt nevelkedő fiúk 27%-a használta a lányok leírására. A homogén vezetésű csoportokban a fiúk sokkal gyakrabban jellemezték a lányokat jónak, mint a heterogén csoportokban.

Fiúk véleménye társaikról					
Heterogén vezetésű csoportban – 22 fő			Homogén vezetésű csoportban – 13 fő		
	lányok	fiúk		lányok	fiúk
kedves	77%	5%	kedves	77%	46%
aranyos	64%	0%	aranyos	77%	15%
szép	50%	0%	szép	46%	0%
vicces	14%	68%	jó	46%	38%
okos	27%	59%	okos	0%	46%
verekedős	0%	50%	vicces	0%	38%
rossz	23%	55%	verekedős	0%	23%
jó	23%	14%	rossz	0%	23%
hangos	9%	5%	csúnya	8%	0%
buta	5%	0%	türelmes	8%	0%
unalmas	5%	0%	undok	8%	0%
ügyes	0%	18%	tiszta	8%	0%
gyors	0%	5%	unalmas	8%	0%
erős	0%	18%	bolondos	0%	15%
bátor	0%	5%	ügyes	0%	23%
hercegnős	5%	0%			
mosolygós	5%	0%			

3. táblázat: A fiúk véleménye társaikról

A fiúk a fiúkról sokkal inkább eltérően gondolkodtak a két csoporttípusban, bár a létszámok eltérése miatt a statisztikailag szignifikáns eltérés kimutatása itt sem volt lehetséges. Jól látható, hogy a heterogén vezetésű csoportba járó fiúk szerint a fiúk a csoportban elsősorban viccesek és okosak, de a megkérdezettek legalább fele szerint verekedősek és rosszak is. A másik csoporttípusban a fiúk elsősorban kedvesnek és okosnak, másodsorban jónak és viccesnek írják le magukat. Az óvónénik által vezetett csoportokban a fiúk fele annyian jellemzik fiútársaikat (és önmagukat) verekedősnek és rossznak, mint a vegyes vezetésű csoportokban.

A lányok esetében is találunk különbséget a nemek megítélésében, annak függvényében, hogy milyen csoportba járnak (ld. 4. táblázat).

Amit az a táblázatból látható, a lányok gazdagabb szókinccsel felhasználva írták le társaikat, főleg a fiúk jellemzése szóródott mindkét típusú csoportban. Az is feltűnő, hogy a lányok több negatív jelzőt használtak társaik leírására az óvónénik által vezetett csoportban (10 negatív jelző), mint a heterogén csoportban (4 negatív jelző), vagy a fiúk, függetlenül a csoporttípustól (5–5 negatív jelző).

A lányok a heterogén vezetésű csoportban *önmagukat* elsősorban az alábbi jelzőkkel írták le: kedves (88%), szép (81%), aranyos (42%) és okos (31%). A nők által vezetett csoportban a lányok jelzői a kedves (86%), jó (59%) és azonos gyakorisággal (32%) használták a szép, jókedvű és aranyos jelzőket a saját nemi csoport jellemzésére. A két típusú csoport lányokról szóló jellemzése statisztikailag eltér a szépség, jóság, okosság, viccesség és aranyosság odaítélésében. A férfi által is vezetett óvodai csoportban a lányok önmagukat gyakrabban jellemezték szépnek és aranyosnak, ugyanakkor okosnak és viccesnek, mint a csak nők által vezetett csoportokba járó lányok. Érdekes módon csak a nők által vezetett lányok jellemzésében jelennek meg a sztereotip negatív női jellemzők: a durcás/morcos (10%) és az undok (5%).

A fiúk megítélése mindkét csoportban több jelzővel járt. A férfi óvodapedagógus által is vezetett csoportokban a fiúk a lányok szerint leggyakrabban viccesek (65%), de majdnem fele a megkérdezett lányoknak rossznak írta le őket (46%), majd következtek a huncut és verekedős jelzők (27–27%). A nők által vezetett csoportokban a lányok a fiúkat leggyakrabban a kedves (82%), aranyos (45%) és a rossz (32%) jelzőkkel jellemezték, de az ilyen csoportokban a fiúk jellemzésére jóval több negatív jelző gyűlt össze, mint a heterogén vezetésű csoportokban.

Lányok véleménye társaikról					
	Heterogén vezetésű csoportban – 26 fő		Homogén vezetésű csoportban – 22 fő		
	lány	fiú		lány	fiú
kedves	88%	42%	kedves	86%	82%
szép	81%	0%	jó	59%	27%
aranyos	42%	12%	szép	32%	0%
okos	31%	19%	jókedvű	32%	0%
vicces	15%	65%	aranyos	32%	45%
rossz	8%	46%	rossz	0%	32%
huncut	0%	27%	vicces	5%	23%
verekedős	0%	27%	hangos	0%	18%
hangos	0%	23%	durcás/morcos	10%	0%
jó	23%	15%	játékos	0%	9%
ügyes	4%	8%	verekedős	0%	9%

szófogadó	4%	0%	okos	9%	9%
rendetlen	0%	8%	undok	5%	5%
vidám	0%	4%	csöndes	5%	5%
csöndes	4%	0%	makacs	5%	0%
erős	0%	4%	önzetlen	5%	0%
bátor	0%	4%	önző	5%	5%
			bolondos	0%	5%
			buta	0%	5%
			agresszív	0%	5%
			lusta	0%	5%

4. táblázat: A lányok véleménye társaikról

A gyermekek jellemzésének megvitatása

A megkérdezett gyermekek fiúkról és lányokról szóló leírásai nagyban megfelelnek az életkori sajátosságok által meghatározott kognitív képességeknek. A kora-gyermekkori műveletek előtti gondolkodás kevésbé ambivalenciátűrő, erősen támaszkodik a nemi kategóriák sztereotip jellemzőire, így fiúkat és lányokat sok tekintetben eltérő jellemzőkkel írja le (*Martin, Ruble és Szkrybalo, 2002*). Ezért meglepő, hogy jelen kutatás eredményei szerint több jellemzés is átfedő a fiúk és lányok leírásában, főleg az óvónők által vezetett csoportokban. Itt fiúk és lányok egyaránt a kedves jelzővel jellemezték társaikat, függetlenül annak nemétől, és szintén mindkét nem gyakori jellemzője volt a jó és az aranyos is. Nem tudjuk biztosan, de arra gondolhatunk, hogy a két vizsgált, óvónők által vezetett csoportban a pedagógusok visszajelzéseinek egyik fontos dimenziója a kedvesség, amelyre nagy hangsúlyt fektetnek, így fiúk és lányok önjellemezésében egyaránt ez emelkedik ki elsőként. Ahogyan korábban említettük, szintén fontos jellemző a „jó” ebben a csoportban, mindét nem gyakran használta társai leírására. A kedvesség és jóság feminin légköre valószínűleg áthatja ezeket a csoportokat, és kihat fiúk és lányok önmagukról és társaikról való nézeteire.

A heterogén vezetésű csoportok legszembetűnőbb eltérése az okos jelző gyakoribb megjelenése a homogén vezetésű csoportokhoz képest. Amíg az utóbbiban csak a fiúk használták a saját nemi csoport leírására, addig a férfiak által is vezetett csoportban fiúk és lányok egyaránt gyakrabban jellemezték a lányokat (is) okosnak. Ez a statisztikailag is szignifikáns eltérés fontos jelzője lehet az értékelési dimenziók nagyobb változatosságának, amelynek egyik tényezője lehet a férfi pedagógus jelenléte az óvodai csoportban. Az egyenlő esélyekért küzdő pedagógiai mozgalmak egyik fontos érve a csak feminin értékeket elfogadó pedagógiai visszajelzések megváltoztatásának szükségessége, amelynek hatására a lányok is lehetnek okosak, és a fiúk is kedvesek (*Derman-Sparks, 2001*). Mindemellett azonban éppen a férfiak által is vezetett csoportokban nagyobb arányban jellemző a lányokra a szép jelző használata is a saját csoport leírásában. Amíg a nők által vezetett csoportban a lányoknak csak 32%-a említette, hogy a lányok szépek, addig a heterogén vezetésű csoportokban ez az arány több mint a kétszerese, 81%. Meglátásunk szerint a formálódó nemiség időszakában a férfi intenzív jelenléte az óvodai csoportban felerősítheti a lányokban a saját nemről alkotott sztereotip képek használatát az önjellemezésben, így azonosságuk kialakításában hangsúlyossá válik a szépség hangsúlyozása. Csak látszólagos itt az ellentmondás, hiszen a magyar óvodákban nem tudatos esélyegyenlőségi programok alapján történik a nemi nevelés, így az óvóbácsik jelenléte sokszor csak mellékhatásként segíti a sztereotípiák elleni harcot, némelykor éppen ellenkező hatást kiváltva erősíti ezt.

Ezzel összefüggőnek látszik, hogy a heterogén vezetésű csoportokba járó fiúk önmagukat nagyobb arányban jellemezték a rossz és verekedős jelzőkkel, mint a homogén vezetésű csoportba járó társaik. Felmerül azonban a kérdés, hogy melyek azok a viselkedésformák, amelyeket a környezet „rossznak” minősít, és milyen fokú fizikai összecsapást neveznek a pedagógusok verekedésnek. Ahogyan említettük, a fiúk harci játékait, dominancia sorrendet eldöntő „kakaskodásait” a főleg nőkből álló nevelői közösség korábban minősíti agresszióknak és tiltja le, mint a férfiak közössége (Peeters, 2007). Elképzelhető, bár erre vonatkozóan nem végeztük megfigyeléseket, hogy a férfi óvodapedagógus által megengedőbbben kezelt, így a csoportban gyakoribb fiúk közötti harci játékokat az óvónők negatívan ítélik meg, így a gyermekek ezzel azonosulva jellemzik önmagukat és a lányok a fiúkat. A kérdés megválaszolása további kutatást igényel.

A homogén vezetésű csoportok kislányaitól összegyűlt változatos negatív jelzőválasztás újabb kérdést vet fel. Vajon az adott csoportok sajátos adottságai, vagy csak az aktuálisan ide járó gyermekek sajátosságai miatt merült fel ennyi negatív jelző? Avagy a lányok szavaiban az óvónők mindennapi értékelő megnyilvánulásai érhetőek tetten? Erre a kérdésre is csak a csoportok és pedagógusaik ismeretében tudnánk válaszolni.

A nemi sztereotípiák kísérleti vizsgálata

Ahogy azt korábban ismertettük, ezt a módszert is a korábbi kutatásokból adaptáltuk és alakítottuk át a kutatási céloknak megfelelően. *H. Sas Judit* (1984) és *Csaba Réka* (2009) kutatásához képest néhány eszközt lecseréltünk, hogy azok jobban illeszkedjenek az óvodai környezethez. A mindhárom kutatás során egyaránt használt eszközök a következők voltak: seprű, virág, valamilyen barkácseszköz, autó, könyv, fakanál. A Csaba Réka által bevezetett eszközök közül mi is használtuk a mobiltelefont és a számítógépet, és kiegészítettük a hajcsattal, fésűvel és babával. Ezeket az eszközöket kellett a vizsgálat során szétosztaniuk, az instrukció szerint „elajándékozniuk” az óvóbácsinak (illetve az óvodában dolgozó férfinak, ahol nem volt óvóbácsi), illetve az óvónéninek. Arra is megkértük a gyerekeket, hogy döntéseiket indokolják, az adott eszközt miért éppen így ajándékozták el.

Elsőként tekintsük át a *csak női vezetőkkel működő csoportok* kísérleti eredményeit (ld. 5. táblázat).

Csak óvónénik által vezetett csoportok					
Lányok – 22 fő			Fiúk – 13 fő		
	„Bácsi”	Óvónéni		„Bácsi”	Óvónéni
Virág	1 (4%)	21 (96%)	Virág	1 (10%)	12 (90%)
Fésű	0 (0%)	22 (100%)	Fésű	4 (30%)	9 (70%)
Hajcsat	0 (0%)	22 (100%)	Hajcsat	1 (10%)	12 (90%)
Csavarhúzó	22 (100%)	0 (0%)	Csavarhúzó	13 (100%)	0 (0%)
Laptop	12 (54%)	10 (46%)	Laptop	9 (70%)	4 (30%)
Autó	18 (81%)	4 (19%)	Autó	13 (100%)	0 (0%)
Baba	0 (0%)	22 (100%)	Baba	1 (10%)	12 (90%)
Seprű	6 (27%)	16 (73%)	Seprű	6 (46%)	7 (54%)
Fakanál	3 (14%)	19 (86%)	Fakanál	5 (38%)	8 (62%)
Könyv	6 (27%)	16 (73%)	Könyv	7 (54%)	6 (46%)
Telefon	11 (50%)	11 (50%)	Telefon	7 (54%)	6 (46%)
Összesen	79 (33%)	163 (67%)	Összesen	67 (47%)	76 (53%)

5. táblázat: A csak nők által vezetett csoportok kísérleti eredményei

Az oszlopokat összesítve látható, hogy hány ajándékozás történt a férfi és a nő felé. Kiszámoltuk, hogy a lehetséges ajándékozási lehetőségek hány százaléka jutott a férfi és a női karakternek – ezt a százalékos megoszlást tartalmazza a táblázat alsó sora. A lányok jóval nagyobb arányban adták az eszközöket az óvónéninek, mint a fiúk, akik majdnem fele-fele arányban ajándékozták el azokat a két nem között. Látható, hogy a lányok sokkal „szexistábban” ajándékoztak, négy olyan eszköz is volt, amit 100%-ban nőnek vagy férfinak adtak, míg a fiúknál csak két ilyen eszköz volt (az autó és a csavarhúzó), amit nem ajándékoztak nőknek. A legtöbb tárgy elosztása sokkal kiegyensúlyozottabb volt a fiúk, mint a lányok csoportjában, de nem tudhatjuk, hogy nem csak egyetlen kisfiú megengedő nemi ideológiája miatt kapott a férfi baba hajcsatot, virágot és babát ajándékba.

Döntően az óvónénihez társított eszköz volt a baba mindkét nem esetében. Legtöbbször azért adták a női bábunak a babát, mert a nők szülnek, ők gondozzák a gyerekeket. Egy esetben került a baba a férfi figurához, az indoklás szerint azért, mert a családban kistestvér született, akit az apa is dajkál. A virágot is a nőnek adták, mert az óvónénikkel szoktak virágot rajzolni, illetve az udvaron együtt szagolták a virágokat. A fésűt és a hajcsatot a hosszú haj praktikuma miatt adták inkább az óvónéninek, de sok esetben az otthoni frizurakészítési rutin miatt döntöttek így. Látható, hogy a fiúk sokkal megengedőbbek voltak a fésű odaítélésében, négyen a bácsinak ajándékozták, nem a néninek, mivel otthon apjuknál, esetleg saját magukon is tapasztalták a használatát. A csavarhúzó egyértelműen férfias eszköz, senki nem ajándékozta az óvónéninek. Az autó a fésűhöz hasonlóan ám éppen ellentétesen osztotta meg a fiúkat és a lányokat – a fiúk csak a férfinak adták, a lányok közül négyen azonban az óvónéninek. A lányoknál a laptop és a telefon, míg a fiúknál a könyv és a telefon volt az, amit közel azonos arányban osztottak szét a homogén vezetővel rendelkező csoportokban. A fakanál és a seprű szintén gyakrabban került a férfi babához a fiúk által, tapasztalataik szerint azt a férfiak is használhatják.

A *férfi óvodapedagógussal is működő csoportokban* több esetben is előfordult, hogy egy eszközt mindkét bábunak, vagyis az óvónéninek és az óvóbácsinak is elajándékozták (ld. 6. táblázat). Az instrukció szerint a gyermeknek választani kellett, de nem tiltottuk meg, hogy egy ajándékot mindkét babának odaadja. A csak nők által vezetett csoportokban ez egyszer sem fordult elő, míg itt a fiúknál négyszer, a lányoknál hétszer. Ilyen, mindkét babának ajándékozott eszközök voltak mindkét nemnél a laptop, a fakanál, a könyv és a telefon, valamint a lányoknál ezek mellett a virág, a fésű és az autó.

Férfi és nő pedagógusok által közösen vezetett csoportok					
Fiúk – 22 fő			Lányok – 26 fő		
	Óvóbácsi	Óvónéni		Óvóbácsi	Óvónéni
Virág	2 (9%)	21 (91%)	Virág	1 (3%)	26 (97%)
Fésű	4 (17%)	18 (83%)	Fésű	4 (15%)	23 (85%)
Hajcsat	3 (13%)	19 (87%)	Hajcsat	0 (0%)	26 (100%)
Csavarhúzó	21 (95%)	1 (5%)	Csavarhúzó	24 (92%)	2 (8%)
Laptop	15 (65%)	8 (35%)	Laptop	16 (57%)	12 (43%)
Autó	16 (72%)	6 (28%)	Autó	21 (77%)	6 (23%)
Baba	5 (22%)	17 (78%)	Baba	0 (%)	26 (100%)
Seprű	7 (32%)	15 (68%)	Seprű	10 (38%)	16 (62%)
Fakanál	4 (17%)	19 (83%)	Fakanál	6 (21%)	22 (79%)
Könyv	13 (56%)	10 (44%)	Könyv	13 (48%)	14 (52%)
Telefon	15 (65%)	8 (35%)	Telefon	16 (57%)	12 (43%)
Összesen	105 (43,3%)	142 (58,6%)	Összesen	111 (38,8%)	185 (64,6%)

6. táblázat: Férfi és nő pedagógusok által közösen vezetett csoportok kísérleti eredményei

Az összesítésből itt is kiszámolható, hogy az összes lehetséges ajándékozások hány százaléka irányult a férfi és nő óvodapedagógusok felé. A fiúk ezekben a csoportokban is kevésbé sztereotipikusan ajándékoztak, azonban a fiúk és lányok közötti különbség itt nem volt olyan nagy, mint a női vezetőkkel működő csoportok esetén. A heterogén vezetésű csoportokban a lányok kevésbé mutatkoztak szexistának, csak két tárgyról gondolták azt, hogy azt csak nőknek adhatják: a babáról és a hajcsatról. A fiúk ellenben minden tárgyat, legalább egy esetben nem sztereotipikusan ajándékoztak, még a csavarhúzót is megkapta egyszer az óvónéni.

A fiúknál a virág, a hajcsat, a fésű és a fakanál a legnagyobb arányban a nőnek ajándékozott tárgyak, majd ezeket követi a baba és a seprű. A lányok a babát, a virágot és hajcsatot mind a nőnek ajándékozták, majd ezeket követte a fésű és a fakanál. A csavarhúzó mindkét nemnél a leginkább férfias tárgy volt, majdnem egységesen a férfiak kapták. Indoklásul az óvodapedagógus, az apuka és a nagypapa személyével kapcsolatos tapasztalatot említették a gyerekek, illetve azt a nézetüket, hogy a „fiúk jobban értenek a szereléshez”. Amikor mégis az óvónőhöz került a tárgy, az nem a funkciója, hanem a színe miatt volt, mivel rózsaszínű. Habár fésűt láttak már az óvóbácsinál, de azt inkább lányos dolognak tartják, ezért többségében a női bábunak adták. A seprű esetében nem a férfi óvodapedagógus volt a minta, aki miatt a tárgyat többször is a férfi bábu kapta, hanem a kertész, aki az óvodában dolgozik. A fakanál esetében is a „konyhás néni” miatt került többször a nőkhöz ez az eszköz, ugyanakkor látható, hogy ezekben a csoportokban a lányok kétszer olyan gyakran adták férfinak a fakanalat, mint a csak nők által vezetett csoportokban. A könyv, a telefon és a laptop, csakúgy, mint az óvónők által vezetett csoportokban, itt is a leginkább sztereotípiamentes tárgyaknak minősültek. Az, hogy kinek adták ezeket, egyaránt múltott otthoni tapasztalatokon vagy óvodai élményeken.

A kísérlet eredményeinek megvitatása

A két különböző csoporttípust összehasonlítva a legfontosabb különbségnek azt találtuk, hogy a férfiak által is vezetett csoportokban a gyermekek egy része önmagától mindkét óvodapedagógusnak ajándékozott néhány tárgyat. Kutatásunk módszertanilag eltért a *H. Sas Judit* (1984) és *Csaba Réka* (2009) által végzett kutatásoktól, ezért az eredmények csak részben összevethetőek. Megkísérelve az összehasonlítást összesítettük az 5 csoport kísérleti eredményeit, hogy lássuk, melyik tárgyat hány gyermek adta férfinak vagy nőnek (7. táblázat)

A teljes minta kísérleti eredményei		
	Férfinak adta	Nőnek adta
Virág	5 (5%)	80 (95%)
Fésű	12 (13%)	72 (87%)
Hajcsat	4 (4%)	79 (96%)
Csavarhúzó	80 (97%)	3 (3%)
Laptop	52 (60%)	34 (40%)
Autó	68 (80%)	16 (20%)
Baba	6 (7%)	77 (93%)
Seprű	29 (34%)	54 (66%)
Fakanál	18 (21%)	68 (79%)
Könyv	39 (45%)	46 (55%)
Telefon	49 (56%)	37 (44%)
Összesen	362 (39%)	566 (61%)

Eredményeink szerint a könyv, a telefon, a számítógép viszonylag „nem-semleges” tárgyak, mindkét nem használhatja és a gyermekek tapasztalata szerint használja is őket. Ugyanezeket a tárgyakat már *Csaba Réka* (2009) is viszonylag semlegesnek találta. Jelen kutatás eredményei is megerősítik, hogy a virág továbbra is nőies tárgy, a barkácseszköz pedig továbbra is inkább a férfiak kezébe való. Mindezen eszközök tekintetében nem történt változás az idők során. Az autó, a seprű és a fakanál ugyanakkor nemileg semlegesebbé vált. Az autót a heterogén vezetésű csoportba járó fiúk 27%-a ajándékozta az óvónéninek, míg ez a homogén csoporttípus esetén 0%, vagyis alacsonyabb, mint amit *Csaba Réka* mért 2009-ben. Hasonló a fakanál és a seprű megítélése, amelyek a korábbi kutatásokhoz viszonyítva drámai mértékben semlegesítődtek.

A generációs változások kapcsán azt mondhatjuk, hogy több tárgy megítélése vált kevésbé sztereotipikussá, és ennek háttérében leginkább a gyermekek személyes tapasztalatai állnak. A férfi pedagógus jelenléte nem köthető minden esetben ehhez a változáshoz, bármely más nem sztereotip modell segíthet a gyermeknek elrugaszkodni a nemi sablonoktól, és elfogadni, hogy a férfiak is főzhetnek, a nők is vezethetnek autót, vagy használhatják a számítógépet. Az indoklások gyakran utaltak is ezekre a nem megszokott tapasztalatokra, az apák frizurakészítése, gyermekgondozása vagy a kertész söprögetése felidézésével.

A férfi pedagógus jelenléte vagy hiánya tehát nem mutatott szignifikáns összefüggést a kísérleti eredmények alakulásával, azt több esetben inkább a gyermek neme befolyásolta. Érdekes módon a fiúk mutatkoztak nemileg semlegesebbnek több tárgy odaítélésében is, azonban volt, ahol a lányok voltak megengedőbbek. Az alacsony elemszám kevésbé engedi komolyabb következtetések levonását, de valószínűsíthető, hogy amíg a fiúk női nevelőkkel körülvéve és velük még mindig részben azonosulva jobban elfogadják a fiúk lányos viselkedését, addig a kislányok ebben az életkorban még nem elég „lazák” a sztereotípiától eltérő választásra, és talán erre a rigiditásra hat jótékonyan a férfi pedagógus jelenléte. Elképzelhető, hogy pár év múlva a fiúk, éppen a megerősödő nemi identitás időszakában már nem lennének ilyen megengedők választásaikban.

Összegzés

Kutatásunkban három oldalról, a gyermekek pedagógusaikról és társaikról szóló leírásaik felől, és egy egyszerű kísérlet segítségével vizsgáltuk a nemileg homogén és heterogén vezetésű óvodai csoportokba járó gyermekek nemi sztereotípiáit. Természetesen adott pedagógusok és gyermekek jellemzése nem általánosítható a csoport egészére vonatkozóan, tehát nem általában tudtuk meg, hogy mit gondolnak a gyerekek az óvónénikről, óvóbácsikról, fiúkról és lányokról, azonban úgy gondoljuk, hogy vélekedéseik ennek ellenére tükrözhetik a gyermekek férfiakról és nőkről, fiúkról és lányokról valamint szerepeikről alkotott képét. Fő kérdésünk a férfi pedagógus sztereotípiacsökkentő szerepére vonatkozott, erre azonban csak nagyon korlátozottan kaphatunk választ. Egyrészt a kutatás mintája semmilyen módon nem támogatja a szélesebb körű következtetések levonását, másrészt nem gyűjtöttünk semmilyen háttér-információt a gyermekekről és a pedagógusokról, amelyek szintén befolyásolhatták az eredmények alakulását. Mindazonáltal eredményeink érdekes kérdéseket és további kutatási irányokat vethetnek fel.

Legerősebb összefüggést a férfi pedagógus jelenlétével a gyermekek lányokról és óvónénikről alkotott vélekedései mutattak. Mind a fiúk, mind a lányok gyakrabban jellemezték a lányokat és az óvónéniket okosnak és viccesnek azokban a csoportokban, ahol volt férfi pedagógus. Nagyon fontosnak és további vizsgálatra érdemesnek

tartjuk ezen összefüggés mélyebb kutatását, vajon nem csak az adott csoportokra és pedagógusokra jellemző, általunk nem vizsgált tényezőket (a pedagógusnők tényleges intelligenciáját, és ezzel összefüggésben az intellektus fontosságának hangsúlyozását) sikerült kimutatnunk, amelynek semmi köze nincs a férfi pedagógus jelenlétéhez? Nem kizárva ezt a lehetőséget, mégis azt feltételezzük, hogy a patriarchális berendezkedésű Magyarországon hagyományosan okosabbnak tartott férfi jelenlétével összefüggésben is felértékelődhet a tudás, értelem fontossága, és ez a nőkre és lányokra is hat.

Ugyanezen eredmény ellenpontjaként kell megemlítenünk a csak óvónénik által vezetett csoportokban a fiúk jóságát, kedvességét és a vegyes vezetésű csoportba járó fiúk verekedősségét, rosszasságát. Itt is elképzelhető, hogy éppen ezek a fiúk tényleg ilyen jellemvonásokkal rendelkeznek és ennek nincs köze pedagógusaik neméhez – ezt későbbi, megfigyelésen és mérésen egyaránt alapuló kutatással igazolhatjuk, azonban mi azt gyanítjuk, emellett talán mégis jelen lehetnek a hagyományosan feminin és maszkulin közeg hatásai a fiúk önmagukról és a lányok róluk alkotott véleményében. És így el is jutottunk a hazai nevelési gyakorlat visszás helyzetéhez, amelynek hatására az intézményes nevelésben jelen lévő férfiak csak véletlenül, mintegy jelenlétük mellékhatásaként képesek pozitív változást előidézni a gyermekek és a kollégák nemi sztereotípiái csökkentésében.

Magyarországon az oktatásban (és az állami szférában máshol sem) nem ismeretesek tudatosan felépített, átgondolt, stratégiaszintű nemi esélyegyenlőségi programok. A férfiak jelenléte az óvodákban vagy az általános iskolák alsó tagozatán marginális, fiúk és lányok együttnevelésének tervezése a mosdóhasználat szintjén megakadt. Nincs nemi nevelés, nincs stratégia a szexuális egészség, önrendelkezés és tudatosság fejlesztésére. Nemhogy nem törekszünk a nemi szerepek és nemi sztereotípiák korlátozó és diszkriminatív hatásának csökkentésére, de a társadalom többsége félelmetesnek és kerülendő tartja ezt a világszerte terjedő jelenséget, amely a családokat veszélyezteti (*Dupcsik és Tóth*, 2008). A feminizmus rövid felfutás után újra szitokszóvá vált, még az önmagukat feministának vallók is körülírják és szépítnek az önbemutatóban (*Szabó*, 2015). Mindezek fényében érthető, hogy átgondolt nemi nevelési stratégia nélkül a női közegben dolgozó férfiak nagy eséllyel válnak sztereotip férfi modellé, az eddigi női minta kiegészítőivé, aki erős, vicces, hangos, és mellette a nők lehetnek szépek és kedvesek. Pozitív hatásuk ugyan vitathatatlan a sok családból hiányzó férfi modell pótlásában, azonban ez a modell csak véletlenül, az adott pedagógus személyes jellemzőinek hatására mutathat túl a hagyományos maszkulin férfiképen. Átfogó és átgondolt genderstratégia nélkül a férfiak koragyermekkorai nevelésben betöltött hatása a véletlenre bízott, tervezett képzés és fejlesztés nélkül esetlegesen hatékony. Szerencsére nemzetközi gyakorlat és kezdeményezés bőven akad, amelyek példáin elindulva felépíthetnénk a nemileg érzékeny és diszkriminációcsökkentő pedagógiai gyakorlatot, már csak oktatáspolitikai szándék kellene hozzá.

Felhasznált irodalom

- Ádám Szilvia és Rosta Andrea (2010): Nemi szerepek. In: Rosta Gergely és Tomka Miklós (szerk.): *Mit értékelnek a magyarok?* OCIPE Magyarország – Faludi Ferenc Akadémia, Budapest.
- Benedek Szidónia Anna – Dorner László (2015): Az apa szerepe a kisgyermek életében. *Gyermeknevelés*, 3 2. sz., 1–14.
- Brannon, L. (2005): *Gender: Psychological perspectives*. Pearson Education, Boston.
- Buda Béla (1996): A pedagóguspálya nőiesedésének pszichoszociális problémái. *Educatio*. 5. 3. sz., 431–440.

- Buda Béla (1997): A szerep fogalma a szociálpszichológiában. In: Lengyel Zsuzsanna (szerk.): *Szociálpszichológia*. Osiris Kiadó, Budapest.
- Csaba Réka (2009): Nemi szerep-játék két felvonásban. Az óvodások nemi szerep sztereotípiáiban, az elmúlt 25 évben bekövetkezett változások vizsgálata (II. rész). *Család, Gyermek, Ifjúság*, **18**. 4. sz., 6–14.
- Derman-Sparks, L. (2001): *Anti-bias curriculum: Tools for empowering young children*. National Association for the Education of Young Children, Washington DC.
- Dobbs, J., Arnold, D. H. és Doctoroff, G. L. (2004). Attention in the preschool classroom: The relationships among child gender, child misbehavior, and types of teacher attention. *Early Child Development and Care*, **174**, 281–295.
- Dupcsik Csaba és Tóth Olga (2008): Feminizmus helyett familizmus. *Demográfia*, **51**. 4. sz., 307–328.
- Eagly, A. H. és Steffen, V. J. (1984): Gender stereotypes stem from the distribution of women and men into social roles. *Journal of Personality and Social Psychology*, **46**. 4. sz., 735–754.
- F. Lassú Zsuzsa – Podráczky Judit (2009): A férfiak alkalmassága és szükségessége a tanítói pályán a szülői vélekedések tükrében. *Pedagógusképzés*, **7**. 4. sz., 5–17.
- F. Lassú Zsuzsa (2015): „Természetesen a fiúk hülyék voltak” – kisiskoláskori baráti kapcsolatok fiatal felnőtt nők visszaemlékezéseinek tükrében. *Gyermeknevelés*, **3**. 1. sz., 1–17.
- Farquhar, S. E. (2012). Time for Man to be Invited into Early Childhood Teaching. The Findings of a National Survey of Early Childhood Education Services and Teacher Educators. Report published by the *ChildForum* Early Childhood Network, copyright 2012. Published online at <http://www.childforum.com>
- Farquhar, S., Cablk, L., Buckingham, A., Butler, D., & Ballantyne, R. (2006): Men at work: Sexism in early childhood. Report published by the *ChildForum* Early Childhood Network, copyright 2006. Published online at <http://www.childforum.com>
- H. Sas Judit (1984): *Nőies nők és férfias férfiak*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Hendrix, K.G., & Wei, F.F. (2009): Gender differences in preschool children’s recall of competitive and noncompetitive computer mathematics games. *Learning, Media and Technology*, **34**. 1. sz., 27–43.
- Járai Krisztina (2015): Óvó nénik és óvó bácsik – ahogyan a gyerekek látják őket. *Gyermeknevelés*. **3**. 1. sz., 18–38.
- Lyons, M., Quinn, A., és Sumsion, J. (2003): Males and early childhood care and education: Student staff and parent survey evidence. In G. White, S. Corby, & C. Stanworth (Eds.), *Regulation, de-regulation and reregulation. The scope of employment relations in the 21st century. Proceedings of the 11th Annual Conference of the International Employment Relations Association, Sydney, 2*, 574–595. Australia: University of Technology.
- MacNaughton, G., és Newman, B. (2001): Masculinities and men in early childhood: Reconceptualising our theory and our practice. In E. Dau (Ed.), *The anti-bias approach in early childhood*, Longman, Sydney, 145–157.
- Martin, C. L., Ruble, D. N. és Szkrybalo, J. (2002): Cognitive theories of early gender development. *Psychological Bulletin*, **6**. 903–933.
- O’Keefe, E.S.C. & Hyde, J.S. (1983): The development of occupational sex-role stereotypes: The effects of gender stability and age. *Sex Roles*, **9**. 4. sz., 481–492.
- Peeters, J. (2007). Including men in early childhood education: Insights from the European experience. *NZ Research in Early Childhood Education Journal*, **10**, 15–24.
- Ranschburg Jenő (2014): *Az én...és a másik*. Saxum Kiadó Kft., Budapest.
- Sumsion, J. (2005): Male teachers in early childhood education: Issues and case study. *Early Childhood Research Quarterly*, **20**. 1. sz., 109–123.
- Szabó Mónika (2015): “Nem vagyok feminista, de...” – az “f betűs szó” felvállalása. *TNTeF* **5**. 1., 55–68.
- Zaman, A. (2007): *Gender-sensitive teaching: A reflective approach for early childhood education teacher training programs*. American Association of Colleges for Teacher Education, **129**. 1. sz., 110–118.